

Ostvareni ideali (III)

Prikaz života i rada dr. Ljubomira Marakovića o 110. obljetnici rođenja

Vladimir LONČAREVIĆ

Sažetak

Dr. Ljubomir Maraković, započevši svoj ozbiljan urednički i spisateljski rad u Luči, zaokružio ga je i kao urednik i kao književni kritik u dva desetljeća vođenja središnjega katoličkog literarnog časopisa Hrvatska Prosvjeta. Između dvaju svjetskih ratova Maraković je u hrvatskoj književnosti nesumnjivo bio književni kritik bez premca, ostavivši iza sebe i kvalitativni i kvantitativno golemo djelo, uza sve ono što je učinio kao predavač, profesor, prevoditelj, esejist, urednik te kazališni, pa i likovni kritičar, da i ne govorimo o drugim područjima na kojima je djelovao kao intelektualac i katolički laik. Njegova poetika, koju je formirao na ideji o jedinstvu istine, dobrote i ljepote, dala mu je dovoljno prostora da u svome pristupu umjetnosti, posebice književnosti, bude širok u estetičkome sudu, ali da ujedno promiče nepromjenjiv katolički moralni nauk. U svojim je radovima anticipativno afirmirao s vjerom dijalošku autonomiju umjetnosti, koju će nekoliko godina nakon njegove smrti potvrditi Drugi vatikanski sabor.

2.4.2. »Hrvatska Prosvjeta«

Prošli put¹ nastojali smo osvijetliti katolički rad i Marakovićeva politička uvjerenja te početak njegove spisateljske djelatnosti, s naglaskom na uredničke početke u Luči. Ta urednička i spisateljska iskustva, uz temeljit studij, omogućila su njegov izvrstan urednički i književno-kritički rad u *Hrvatskoj Prosvjeti*, središnjemu i ponajboljem katoličkom književnom organu u Hrvata između dvaju svjetskih ratova.

Maraković je *Hrvatsku Prosvjetu* uređivao od 1920. do 1940. godine. Izdavač časopisa bilo je *Kolo hrvatskih književnika*,² kojega je bio jedan od utemeljitelja, a koje se naslanjalo na Hrvatsko književno društvo Sv. Jero-

- 1 Usp. »Ostvareni ideali (II)«, *Obnovljeni život* 1 (53) 1998., str. 47–58. Sva tri objavljena članka dijelovi su još neobjavljenog rada *Etičko-estetički pogledi Ljubomira Marakovića*.
- 2 *Kolo hrvatskih književnika* utemeljeno je u Zagrebu 15. svibnja 1913. sa svrhom da radi »na podizanju književnosti, koja bi bila u skladu s nacionalnim i vjerskim osjećanjem hrvatskoga naroda«, odnosno kao reakcija na prodor modernista i liberala u Maticu hrvatsku. Prvi predsjednik bio je dr. Đuro Arnold, a blagajnik je bio Ljubomirov otac Nikola. Usp. *isto*, 220.

nima. Spomenuto *Kolo* preuzelo je 1. siječnja 1914. časopis *Prosvjeta* i preimenovalo ga u *Hrvatska Prosvjeta*, s najavom da će taj »beletristično–poučni list«, »urešen ilustracijama«, izlaziti mjesečno sredinom mjeseca, s nadom da će »biti omiljelo štivo u svim hrvatskim krugovima«. ³ Maraković je uredništvo preuzeo od msgr. Ferde Rožića te je, oslonivši se u početku na o. Milana Pavelića, Josipa Andrića i Petra Grgeca, prvog urednika lista, s kojim se cijelog života vrlo dobro slagao i kojega će uvijek zvati »moj drug i prijatelj«⁴.

O takvu listu razmišljalo se i razgovaralo nekoliko godina prije. Već 1907. Maraković jasno uviđa potrebu osnutka »samostalnog hrvatskog katoličkog beletrističkog časopisa«, kako bi se mogla širiti »kršćanska beletristika«, koja je »od prijekne potrebe«. ⁵ Drži naime da katolicima u *Savremeniku* Društva hrvatskih književnika ne može biti mjesta, jer iz njega izvire »crna i neutaživa mržnja na sve što je katoliku sveto« pa taj list i nije drugo nego »zaslađen otrov u zlatnoj čaši«⁶. Slično je i s Maticom hrvatskom, suradnju s kojom smatra samo paktiranjem s modernom »slobodnom mišlju«. ⁷ Izrije-kom dakle otklanja sve kompromise, pa čak i da katolička *Prosvjeta*, koju smatra obiteljskim listom, bude pretvorena u beletristički katolički list, iako

3 O tome čitamo u »Književnoj obznani« *Kola hrvatskih književnika*, izašloj u *Hrvatska Straža* (č) XII/1914., 152. Uredništvo i uprava bile su u Haulikovoj 4. u Zagrebu.

4 »Od Blistavog puta do Ljubavi neba«, *H(rvatska) P(rosvjeta) XXII/1935.*, 5–6, 149. Iste godine još jednom napisat će isto u članku »*Ad quid paerditio haec...*«, *K(atolički) L(ist) XXXVI/1935.*, 25, 310. Slično će, »moj prijatelj i drug«, napisati i devet godina poslije, u članku o Budakovu Kresini, usp. *Spremnost III/1944.*, 148, 9. Osim Grgeca, izričito je kao svog najboljeg prijatelja javno spomenuo dr. Marijana Matulića, koji je u *Hrvatskoj Prosvjeti* pisao preglede i komentare vanjskopolitičkih događaja. O tome prijateljstvu sam svjedoči: »Za dugih godina; ispunjenih golemim naporima i teškim borbama, stekao sam brojne i drage drugove i prijatelje. Ne bih htio nikoga od njih povrijediti, ali moram iskreno kazati nad ovim svježim grobom, da nisam imao vjernijeg prijatelja od pokojnika. (...) s pokojnim Matulićem uvijek sam se slagao, uvijek razumio.«, »U spomen dra. M. Matulića«, *HP XXIV/1937.*, 6/7, 312. Matulić je umro godine 1937. u 41. godini. Također kao prijatelja spominje u uvodu knjige Th. Mainagea: *Svjedoci katoličke obnove* (Zagreb 1922., 8) poznatog katoličkog svjetovnjaka i prvog predsjednika »Domagoja« dr. Stjepana Markulina. Kao »druga i prijatelja« spominje i pisca pučkih romana Antuna Matasovića (usp. »Calderon«, *HP XXII/1935.*, 5/6, 114). Fra Bonifacije Perović u svojim uspomenu spominje se »njegova prijateljavanja s pjesnikom Domjanićem«, o čemu je Maraković pisao ne rabeći međutim riječ »prijatelj«, te s »povjesničarem A. Dabinovićem« (usp. *nav. dj.*, 189), dok fra Rastislav Drlić spominje da je »uz ostale prijatelje kao s Narcisom Jenkom« /fra Eugen Matić/ (usp. »Dr. Ljubomir Maraković«, *Dobri pastir IX/1959.*, sv. I–IV, 352).

5 »Naše literarne prilike«, *Luč III/1907–1908.*, 3, 163. i 161. Tu »prijeku potrebu« obrazložit će činjenicom da se obrazuje um (narodnom prosvjetom) i oplemeni srce naroda. »A čim se oplemenjuje srce narodu? – Lijepom knjigom. I za to je *dužnost* svakoga katolika, napose đaštva, kao što podupire i radi za narodnu prosvjetu, da isto tako širi i podupire katoličku beletristiku. (...) A beletristika se najbolje i najuspješnije širi *beletrističkim listom*« (str. 160–161).

6 *Isto*, 158. i 159.

7 *Isto*, 159.

će se baš to ipak dogoditi za koju godinu. Ne, on radikalno traži: »Naš list mora biti ne samo pasivno katolički, tj. da nigda ne vrijeđa vjeru i da prima rado u katoličkome duhu napisane članke, nego on mora biti prožet skroz i skroz katoličkim duhom, te s katoličkoga gledišta promatrati i savremenu našu i stranu literaturu i na temelju toga donositi kritike, rasprave i studije. Sve mora biti prožeto živom vjerom i oduševljenjem za kršćanske ideale, sve ima zborom i tvorom propovijedati načela kršćanske etike i estetike.«⁸ I dvije godine poslije, pišući u završnom dijelu svojih »Književnih razmatranja« u *Luči*, ostaje na prilično tvrdoj poziciji, zaključujući kako je prijedlog da se »osnuje beletristički list, neke ruke – ako i plemenito smišljen – kompromis sa starima, kojemu bi bio glavnim urednikom g. Ferdo Rožić, a pomoćnim ja«,⁹ dodavši ipak malo pomirljivije koji redak dalje: »Ja se pako opirem starima i ne bih – do li možda u posve iznimnom slučaju posebnih okolnosti – nikako primio sauredništvo u takovu listu.«¹⁰

Do kompromisa je ipak došlo, ali bez Marakovića.¹¹ Okolnosti nastanka časopisa opisao je svjedok tadašnjih događaja na katoličkoj književnoj sceni dr. Josip Andrić u članku »Tri književna desetljeća«, napisanu u povodu tridesete obljetnice početka izlaženja *Hrvatske Prosvjete*: »U času, kad se radilo o pokretanju *Hrvatske Prosvjete* bile su već među hrvatskim katoličkim književnicima dvie struje: jedna starija konzervativno nastrojena, a druga mlada, poletna, bojovna, obilježena težnjom za suvremenijim književnim izražajem i stvaranjem. Prvu su predstavljali Đuro Arnold i Velimir Deželić st., a drugu Ljubomir Maraković i Petar Grgec. Pojavile su se dvie težnje: jedna, da se obje te težnje slože i pristupe zajedničkom radu, a druga, da mladi bez obzira na starije ostvare svoj radikalni književni program. Osnutkom *Kola hrvatskih književnika* i pokretanjem *Hrvatske Prosvjete* prihvaćeno je kompromisno stajalište: sloga starih i mladih. Ljubomir Maraković i najradikalniji mladi katolički književnici, koji su almanakom *Naše Kolo* kanili u katoličkom književnom pokretu zadržati bezkompromisni mladi smjer, nisu bili zadovoljni, ali su se lojalno priklonili *Hrvatskoj Prosvjeti*. Da budu mladi katolički književnici, kojih je lijep broj izniela đaćka *Luč* te zatim *Naše Kolo*, zadovoljeni, postao je prvim urednikom *Hrvatske Prosvjete* jedan od najiztaknutijih predstavnika tih mladih: Petar Grgec.«¹² Međutim, uredni-

8 *Isto*, 162.

9 *Luč* IV/1908–1909., 2–3, 113.

10 *Isto*.

11 Petar Grgec ovako opisuje stvar: »Još najviše zanimanja bilo je među zagrebačkim starijim katolicima za književnike iz redova katoličkog narodnog đaštva. Dr. Đuro Arnold, koji se pod utjecajem dra Antuna Bauera bio oslobodio idealističkog smjera u filozofiji i postao pristaša neoskolastike, želio je da prof. dr. Ljubomir Maraković dođe u Zagreb i preuzme uređivanje novoga hrvatskoga katoličkog časopisa, za kojim su svi katolici vapili. Ali kako je Maraković bio obavezan da služi u Bosni, mislilo se da bi netko drugi morao preuzeti tu uredničku dužnost«, *nav. dj.*, 178.

12 *Obitelj* XVI/1944., 1, 2.

štvo od Grgeca, kojega je vrtlog prvog svjetskog rata bacio na bojno polje, preuzima msgr. Ferdo Rožić, »koji je kao tada već višegodišnji urednik Hrvatskog Književnog Društva sv. Jeronima po godinama i književnim pogledima stajao nekako u sredini između starije i mlađe katoličke književne struje«,¹³ da bi uredništvo 1920. preuzeo Maraković i zadržao do kraja.

Uoči desete obljetnice izlaženja lista pod njegovim vodstvom iznio je i sam Maraković u članku »Za našu katoličku književnost« okolnosti pod kojima je preuzeo list i opisao promjene u prvih devet godina njegova urednikovanja. »Kada sam preuzeo uredništvo, moj je predšasnik Msgr. F. Rožić upravo dotjerao kraju posljednje godišnje, koje je još moglo izaći u ukusnom i lijepom obliku prvih šest tečajeva... Prihvatio sam uredništvo sa žarom i željom da *Hrvatska Prosvjeta* postane ne samo žarište katoličke književnosti, nego i moćan faktor u našem kulturnom životu uopće. Ali već na prvom koraku nabasao sam na najtežu krizu koju je naše tiskarstvo uopće dosad preživjelo. (...) Trebalo se odreći svega što se moglo samo da se što više uštedi i list spase.«¹⁴ Valutnim se neprilikama, na koje misli Maraković, međutim pridružio i veliki tiskarski štrajk, pa je prvi broj izašao tek u ožujku. Maraković se dakle već na početku suočio s teškim neprilikama, no uspio je održati list, svakako uvelike zahvaljujući i pomoći nadbiskupa Bauera, koji je kao vlasnik tiskare otpustio godišnji deficit lista. Tako je te godine, 1920., napominje u istome članku, *Hrvatska Prosvjeta* bila jedini književni list u Zagrebu koji je te godine izlazio do kraja. »Ali došla su«, piše, »još teža vremena. Ne toliko u materijalnom, koliko u moralnom pogledu. (...) U gulemom kaosu čitavog jednog života, a naročito pod dojmom prvih uspjeha 'narodne crkve', pa ekspanzije 'Jugoslavenske Njive' kao liberalnog kulturnog organa s dosljedno izrađenim programom, ljudi su stali tražiti mogućnosti takova lista i s katoličke strane, koji bi bar donekle nadoknadio *Hrvatsku Stražu* u njejoj apostolskoj ulozi. Pokušalo se da se *Hrvatska Prosvjeta* izgradi u tom pravcu. Uzeta su još dva urednika, ali koji su jedva dospijevali da išta napišu, a kamo li da organiziraju suradnju na svom polju; format je smanjen na polovicu, ali izlaženje učestalo na svakih 14 dana. (...) Tempo izlaženja se nije ni tehnički ni sadržajno mogao održati. (...) Naredne godine¹⁵ napustio sam na svoju ruku tu nemogućnost, i list je izlazio u 'dvobrojevima' – da se održi princip – jednom mjesečno. 1923. i ti su 'dvobrojevi' napušteni, šta više teške su prilike silile, da se i mjesečni opseg

13 *Isto*.

14 *KL LXXIX/1928.*, 51, 653. Slično i u »Katolička inicijativa«, *HP VIII/1921.*, I/1, 1. Spomenutim nevoljama pridodaje na drugome mjestu i podatak da je časopis preuzeo a da nije imao »ni jednoga lista za suradnju«. Usp. »G. dr. Maraković o Hrvatskoj Prosvjeti«, *HS II/1930.*, 92, 10.

15 Maraković je prijedlog da *Hrvatska Prosvjeta* ponovno izlazi kao mjesečnik dao na VI. redovitoj skupštini *Kola hrvatskih književnika* u ožujku 1922. Usp. »Kolo hrvatskih književnika«, *NP V/1922.*, 57, 4.

broja kadgod stegne. Čudo, koje je kod toga svega najupadljivije, jest to da se broj pretplatnika održao kroz sve te metamorfoze. (...) No još je možda veće čudo, što kad je konačno uspjelo, da se 1925. opet uskrisi veliki format i dvije ilustracije (doduše uz čedniji opseg, no što je bio onaj do 1920.), list nije osjetio nikakve jače promjene. Međutim je 1927. promijenjena tiskara i list je dobio takav oblik, da se može slobodno brojiti među najukusnije i najelegantnije naše časopise.«¹⁶ Maraković iznosi i svoje planove: povećati opseg lista i nakladu, ali to je zatvoreni krug – ništa od toga ako list ne dosegne »dvostruki broj sadanjih pretplatnika«.¹⁷

Tih dvadeset godina uređivanja i idejnog vođenja *Hrvatske Prosvjete* bila je os Marakovićeva književnokritičkog rada. Jednostavno, bilo je to, kako veli i Viktor Grmović, pravo mjesto, na kojemu je mogao razviti sve svoje sposobnosti,¹⁸ ili, kako će 1933. godine primijetiti Barac, da je Maraković »bio toliko sretan, da je kroz više od deset godina mogao da piše u jednom istom listu, kako je sam htio.«¹⁹ U *Hrvatskoj Prosvjeti* ostvario je svakako dio svojih životnih želja i planova što ih je zasnovao već u mladenaštvu. Naime već se kao dvadesetogodišnjak bavio mišlju o osnutku takvog jednog »samostalnog katoličkog beletrističkog lista«,²⁰ kojemu je uzor vidio upravo u Kralikovu *Der Gral* pod geslom: »Ne istina bez ljepote, ne jednostrani i stoga neistiniti realizam; ne ljepota bez istine, ne samo beživotni idealizam, nego istina, ljepota i dobrotu, združene u jednome sjajnome plamenu, u našoj vjeri – to je naš katolički umjetnički ideal. To je naš sveti Gral...«,²¹ koji je i on kao geslo prihvatio i razvijao kao svoj estetički *credo*.

Važnost tiska pak gledao je kao katolik prije svega pod apostolskim vidikom. U tome smislu jednom će prigodom napisati da je »akcija za širenje katoličke štampe akcija... spasa za katoličku misao u našem narodu, apostol-

16 *KL*, nav. mj., 654.

17 *Isto*. Godine 1922. Maraković u jednom autointervjuu navodi podatak da list ima 50 suradnika, a troškovi tiska iznose 12.000 kruna, što se sve prihodom od prodaje 1.600 tada tiskanih primjeraka, od čega 1.400 odlazi redovitim pretplatnicima, ne može podmiriti bez velikog napora i odricanja te konstatira da »čitava naša katolička štampa treba intenzivnu reklamu: treba da se već jednom općenito spozna da čitav njezin opstanak ovisi o broju pretplatnika i upravo samo o broju pretplatnika«. Usp. »Razgovor s jednim urednikom«, *N(arodna) P(politika) V/1922.*, 86, 5–6. Slično piše i pet godina poslije u istovrsnom autointervjuu. Ističe da je materijalno stanje lista ovisno o broju pretplata i da nema novca za honorare i bolji vanjski izgled. »Znam ja«, piše, »da bi se svašta moglo učiniti – koliko sam se osnova morao već odreći – ali dajte mi prostora, koliko ga imaju drugi književni listovi, pa ćete vidjeti.« No unatoč jadikovci, najavljuje uvođenje eseja s područja znanosti što graniče s književnošću i umjetnošću, dakako »samo kad bi opseg lista dopuštao što skoriju izvedbu ovih zamamljivih osnova«. Usp. »Interview reportera Narodne politike«, *NP X/1927.*, 108, 24.

18 Viktor Grmović, *nav. čl.*, 263.

19 A. Vesić, »Razgovor s drom Antunom Barcem«, *15 dana III/1933.*, 8, 118.

20 »Der Gral«, *Luč III/1907–1908.*, 2, 94.

21 *Isto*, 95.

sko djelo prvoga reda». ²² To poslanje namijenio je i *Hrvatskoj Prosvjeti*, stavljajući joj u zadaću da poput francuske *Revue des Jeunes* »stvari žarišta katoličke misli, da dade svestrane inicijative katoličkog rada u našim zemljama.« ²³

Stalno u žarištu zbivanja u tih dvadeset godina, ustrajno je pratio domaću i stranu književnu proizvodnju, »lansirajući« u javnost mnoge pisce: osobito švedsku konvertitknju Sigrid Undset i francuske pisce, također obraćenike, Paula Claudela i Francisa Jammesa te naše Aleksu Kokića, Jerolima Kornera, Antu Jakšića, Ivu Lendića, Romana Tiecka (Grga Petković), Ljubu Ivića (Ferdo Galović), Zvonimira Remetu, Izidora Poljaka, Milana Pavelića, Vladimira Deželića sina, Antuna Matasovića, Đuru Sudetu, Štefu Jurkić, Sidu Košutić i druge, kojima je dokazao književnu vrijednost i kojima je on sam bio, odnosno *Hrvatska Prosvjeta*, polazna točka njihove književne afirmacije. Pisao je o svemu, revno prateći književnu proizvodnju, prije svega hrvatsku, potom srpsku i slovensku te osobito francusku. Bistrio je pojmove, »i to ne kao teolog – što nipošto nisam – ni kao polemist – što ne želim biti, – nego kao kritik, koji ima da ispita dublinu umjetničkog djela, kao što pomorac sondira dno mora«, ²⁴ uvevši u hrvatski književni pojmovnik upravo na temelju radova spomenutih pisaca i još nekolicine sintagmu »katolička književnost«. Njegov rad u *Hrvatskoj Prosvjeti* Ivo Sečkar sugestivno, ali točno, karakterizira kao stvaranje »...najljepše, najčišće stranice međuratne katoličke književnosti i humanizma, privlačeći poput magneta mlade talente i afirmirane književnike (Nazor, Domjanić...) mislioce i znanstvenike. Zbog svoje visoke razine i medijske privlačnosti časopis je postao i 'znak kojemu se protive'. (...) Trebalo je zanosa, znanja, smjelosti, upornosti biti i ostati dvadeset godina na krmilu tog krhkog brodića bez stalne posade i sigurne luke; upadati u bure i oluje (i u mrtva mora vlastitih, pod čijom zastavom ploviš), kroz hridi i plićake idejnih i estetskih sukoba sa 'slobodnim misliocima', 'plamenim' revolucionarima, fanatičnim nacionalističkim idolatrijama 'svojim' i tuđim, sa zlobom i ravnodušnošću jozefinističko-jansenističkog mentaliteta u crkvenim redovima. Bilo je to vrijeme mučnih otrežnjevanja od olakih pijemontskih iluzija i krivo shvaćenog ćirilometodskog apostolata. (...) Premda je oko *Hrvatske prosvjete* – alegorično rečeno – bilo 'mrtvih i ranjenih', ona je u više od četvrt stoljeća svojega izlaženja 'postala list dostojan svojega imena: žarište hrvatske prosvjete i poprište rada za sve koji su spremni, voljni, požrtvovalni da tome velikom i svijetlom cilju posvete sve sile'.« ²⁵

Trpio je dakle Maraković i napade i nerazumijevanje s raznih strana, uvelike i zato što nije želio popustiti i dopustiti da se list svede na diletantsko glasilo. O tome će posvjedočiti, već ogorčen, u članku »Bez naslova« 1938.

22 »Razgovor s jednim urednikom«, nav. mj., 6.

23 Th. Mainage, *nav. dj.*, predgovor »Uz hrvatsko izdanje«, 8.

24 »Romani M. Budaka«, *HP XXVII/1940.*, 286.

25 Ivo Sečkar, *nav. čl.*, 288. i 290.

godine, u vrijeme kada je list na zalazu, ovim riječima: »Kad bi list bio zaista slab i ništavan, ne bi oni ni bjesnili, ni pljuvali, ni pisali pamflete koji su u stvari samo isprike i izlike pred javnošću za nešto što se samo sobom kvalificira. Da je *Hrvatska Prosvjeta* slab list, bio bi pošto poto nastojao da zadrži takve 'prominentne' suradnike.«²⁶

Nije dakle smisao njegova rada bio samo održati bilo kakav list, već stvarati i održati kvalitetan književni list. A to nije trajalo godinu–dvije, već dva desetljeća! Pravi pothvat, uzmu li se u obzir sve, posebice materijalne i političke okolnosti u kojima se moralo stvarati i živjeti. U prvome je planu toga uspjeha svakako bila Marakovićeva ličnost. Uporan i strpljiv, rafiniran i diskretan, predan listu, unatoč brojnim drugim obvezama, sjedinjavao je brojne priloge u skladnu cjelinu: poeziju, prozu, književne, kulturne i političke eseje, kritike, ocjene i prikaze, feljtone i studije, sjedinjavao ih, dakle, ali i odbijao kada je ocijenio da primljeni rad nije zbog ma kojeg razloga na razini lista. Taj svoj urednički rad, kojega je velik dio »nevidljiv (...), o kojemu se malo kada vodi računa«, premda ne spominjući ni časopis ni sebe, autobiografski okarakterizirat će *post festum*, četiri godine nakon ugasnuća lista, ovim riječima: »Uređivati list ne znači samo voditi brigu o tom, da svaki broj izađe na vrijeme sa što boljom građom, sa stalnom osnovom ili s nekim pogledima, koji će pokazati, da gradivo ne ulazi u list samo od prilike i slučajno, nego prema nekom idejnom stavu urednika ili po nekoj višoj potrebi. Ali ne samo to. To je ono što se vidi, što se može procijeniti i što ostavlja trajne tragove u čitavom duhovnom životu pokoljenja. Ali urednik je povrh svega toga pročitao i svu silu nevidljive građe, nevidljive za svoje čitaoce i pristupačne samo njemu. To su svi oni bezbrojni rukopisi, što su bili namijenjeni listu i što ih je on strpljivo pročitao, promozgao i – odbio.«²⁷ Svemu tome valja pribrojiti nekoliko stotina radova što ih je u tih dvadeset godina ispisao u listu, često naime više od jednoga u pojedinom broju. U kritici, pa i minornoga pisca i lošega djela, uvijek je ozbiljan i obziran, čuvajući dostojanstvo osobe o kojoj piše. No znao je biti ironičan, pa i nemilosrdno sarkastičan kada je trebalo udariti po nečijoj prijetvornosti ili nemaru i neznanju.

Hrvatska Prosvjeta dvadeset je dakle godina nosila Marakovićev književni potpis i pečat, stekavši glas središnjeg katoličkog – »klerikalnog« u očima protivnika – književnog organa. No časopisi obično traju dok osoba koja im daje pečat i ton, njihov urednik, ima snage prije svega materijalno održavati ga na površini, pa makar sam disao na škrge. I *Hrvatska Prosvjeta* morala je doživjeti sudbinu svih časopisa iza kojih ne stoji sigurna institucijska novčana potpora. Pretplata dakako nikada nije dovoljna za pokriće troškova, pa održanje ovisi o donacijama, u čemu je Maraković imao razumijevanje svojega oca, potom nadbiskupa Bauera te biskupa Akšamovića. No

26 *HP XXV/1938.*, 5/6, 3. omotna.

27 »Nevidljivi vidici«, *HR XVII/1944.*, 1, 39.

teškoće su se gomilale. Tako godine 1937. »između redaka« piše čitateljima o razlozima kašnjenja broja 7/8 i spajanja sa sljedećim u četverbroj 7/10, moleći ih da »dodadu svojoj pretplati makar i mali prekoredni prinos sa svoje strane ili sa strane svojih prijatelja, među kojima mogu štogod skupiti.«²⁸ Borio se još dvje–tri godine, no ugasnuće lista nije međutim uspio spriječiti.

2.4.3. *Ostali časopisi*

Mnogo je pisao i u drugim časopisima. Od prvih radova u *Četvrtoškolcu*, *Pobratimu*, *Luči* i *Hrvatskoj Straži*, preko glavnine u *Hrvatskoj Prosvjeti* do dnevnika *Narodna Politika*, koji je od 1929. godine preimenovan u *Hrvatsku Stražu*, u kojima je objavljivao ponajčešće svoje redovite kazališne kritike, kao i za vrijeme rata u *Hrvatskom Glasu* i *Spremnosti*, u kojoj od 1943. do 1945. uglavnom piše kazališne kritike na posljednjoj stranici u rubrici »Kazališni tjedan«, no i druge članke, među kojima i famozni tekst »Vladimir Nazor u magli« u posljednjem broju godine 1944. (br. 149–150) – svojevrsni ljudski, ne književni, obračun s Nazorom, koji je »iskalkulirao« ratnog pobjednika i, što mu zamjera Maraković, dao se povući u partizane od mladog I. G. Kovačića, koji »nije bio sređen u duhu«. No to je u neku ruku bio i kraj. Još nekoliko članaka naime i to je bio svršetak javnoga rada Marakovićeve. Svoje studije i sinteze objavljivao je, osim u *Hrvatskoj Prosvjeti*, uglavnom još u *Hrvatskoj Reviji* i *Hrvatskom Kolu*. Za vrijeme drugoga svjetskog rata pisao je i za radio, a neki od tih tekstova objavljeni su u tjedniku *Hrvatski krugoval*.

2.4.4. *Programski »Nov život«*

Maraković je za svoj književni rad temeljio na jasnom estetičko–etičkom odnosno književnom programu. U tome je smislu među nekolicinom knjiga i udžbenika što ih je napisao i objavio svakako najznačajnija i najvažnija prva – *Nov život*. Ta svoja, kako piše, »književna razmatranja«, najavio je upravo u istoimenoj seriji članka u *Luči*: »Trebalo duboko, duboko zgrabiti i stvar iz temelja prikazati. Za to ponukan također skroz opravdanim molbama nekih prijatelja i drugova, prestajem s objavljivanjem Književnih razmatranja u *Luči*, jer bi stvar predugo trajala, a vrijeme ne čeka. Za koji mjesec, čim mi uspije zbaciti sa sebe silu službenih poslova, latit ću se pisanja knjižice, u kojoj ću predočiti prijedlog svih dosadanih književnih nastojanja, naš sadašnji kulturni položaj i čega nam treba u poeziji.«²⁹ *Post festum* pak reći će: »smatrao sam svojom dužnošću, da, ja, koji sam to pitanje potaknuo, izložim

28 »Poštovanim prijateljima, pretplatnicima i čitateljima *Hrvatske Prosvjetek*«, *HP XXV/1937.*, 7–10, 2. omotna.

29 *Luč III/1907–1908.*, 6–7, 359.

hrvatskome narodu, da sam potpuno svijestan, šta sam zahtijevao i da moji zahtjevi posve logički proizlaze iz pretpostavaka našega katoličkog pokreta uopće.«³⁰ A zahtijevao je književni program: načiniti ga – tomu je bio prioritet. I uskoro, u posljednjem nastavku »Književnih razmatranja« javlja da je stvar već gotova – knjiga je napisana i čeka na tisak. »Videći dakle kako se i u našim katoličkim krugovima počeo na žalost pomalo gubiti smisao za moć prave poezije i za njezinu bit«, piše, »zahvatio sam stvar iz temelja i tim ujedno iskupio riječ, zadanu u posljednjemu književnom razmatranju: napisao sam knjigu, u kojoj sam iznio bit svoga programa, osnivajući ga na dosadanjim nastojanjima oko klasične hrvatske poezije u našoj književnosti. Naslov joj je: *Nov život, književna razmatranja*, te se već tako u naslovu nadovezuje vanjskim vezom na moj rad u *Luči*, premda je knjižica inače samostalna i u sebi potpuna.«³¹ Kako mladost uvijek ima stanovitu dozu drskosti, tako se ni Maraković nije ustručavao knjigu unaprijed prozvati vrijednom i pozvati na pretplatu: »Svakako ću nastojati da bude što elegantnije i solidnije opremljena, jer je knjiga s trajnijom sadržinom, a ne brošura dnevne vrijednosti. Izaći će čim prije bude moguće, a to ovisi mnogo i o odzivu. S toga molim najljepše one, koji ju nestrpljivije očekuju, da se zauzmu za što življe skupljanje predbrojnika.«³²

Knjiga je dakle 1909. bila napisana u Travniku,³³ a 1910. godine u Sarajevu u vlastitoj nakladi izdana kao uistinu programska knjiga njegove poetike, u kojoj je »kušao... udariti temelje hrvatskoj tradicionalnoj poetici t.j. ispitati, kakav razvoj naše poezije zahtijeva naša dosadašnja književna povjest, ako hoćemo da se život naše poezije nastavi cjelokupno u skladu s dosadašnjim narodnim životom težeći za jedinstvenim idealom« i ujedno iznijeti »uvjerenje, da takav književni smjer najbolje i najbitnije odgovara našem općem kulturnom katoličkom pokretu.«³⁴

Kako je knjigu koncipirao? »Razloživ u uvodu značajke novome životu i ispitavši izvor prave poezije govorim u glavnom dijelu o junačkoj pjesmi, o priči, o crkvenoj pjesmi, o legendi, o prikazanjima, pa o Menčetiću i Držiću, Marinu Držiću, Gunduliću, Palmotiću, Kačiću, Reljkoviću, Vrazu, Preradoviću, Mažuraniću, Šenoi, o romanu i prozi, o Markoviću, Botiću, fra Grgi Martiću, Miletiću i Kranjčeviću, bilježeći svagdje pozitivne rezultate, crpeći iz njih pouku budućem pjesniku, govoreći u zaključku o romantici kao istjecištu naše novije književnosti, o novoj romantici te o katoličkoj književnos-

30 »Književna objava«, *HS(č)* VIII/1910., 229.

31 *Luč* IV/1908–1909., 2–3, 114.

32 *Isto*, 115.

33 *Isto*, 114–115.

34 »Književna smotra«, *HS(č)* IX/1911., 48. Knjiga, kao i njegovo nastojanje, zapravo proizlazi iz katoličkog pokreta: »Nov život, nov duh, novo shvaćanje, nov sadržaj donosimo u cio hrvatski narodni život, pa dosljedno i u književnost, zapravo mi s našim katoličkim pokretom«. *Isto*, 59.

ti, završujem sa pogledom u budućnosti. To sam djelo smatrao nužnim jer literarni list bez određenog smjera i bez jasnog programa držim apsurdnim, tj. *kritički* i onaj dio lista koji vodi cijelu stvar, mora biti sa posebnim programom skroz načistu: a sama produktivna poezija u njemu ne mora – jer kod nas još ne može – biti posve čisto u duhu njegovu: ali se može primiti samo takova poezija, koja se može smatrati prijelazom k čistome smjeru ili koja ima čiste pretpostavke, ali se još bori s problemima umjetničkoga izražaja.«³⁵ I tu je dakle mislio na svoj budući »literarni list«, koji će mu doći u ruke tek desetak godina poslije.

Upravo je ta knjiga od najveće važnosti za razumijevanje Marakovićeve estetike, neodjeljivo povezane s kršćanskom etikom – ona je pozitivan program svega njegova rada, premda, kako sâm reče, već posve zacrtana u spomenutim »Književnim razmatranjima«, u kojima je opširnije nego u samoj knjizi postavio i obrazložio svoju poetiku. Maraković je naime u svojim razmatranjima naznačio važnost estetičke strane književne kritike, dajući tako do znanja da samo ontološku ili etičku književnu kritiku smatra nepotpunom, jednostranom, i u biti negativnom. To će pitanje u zrelijim godinama potanje razraditi, no temelj je bio udaren. A koliko je sve to bilo osjetljivo i važno pitanje, o tome svjedoči i prava lavina polemika i rasprava koja je uskoro započela jer su mnogi katolički intelektualci njegove stavove doživjeli kao pobijanje načela da samo ono što je dobro može biti u isto vrijeme i lijepo, kako je držao i sam biskup Mahnič. Maraković u biti nije bio protiv te koncepcije, nego ju je želio dopuniti, držeći da »karakter Mahnićeve kritike nije upravo literaran, a nije, strogo uzevši, ni naročito estetski.«³⁶ Nikako dakle ne može biti riječi o tome da bi se on zauzimao za to da iz ocjene odnosno prosudbe književnog djela isključi etički moment, ali je svakako išao za tim da više istakne estetički.

Program je dakle bio tu. A kao svaki program i njegov je, kako će reći u »Književnim razmatranjima« u jednom općem razmišljanju o književnim

35 »Književna razmatranja«, *Luč* IV/1908–1909., 2–3, 114.

36 »Mahnićeve kritika hrvatske književnosti«, *Čas* XV/1921., 194. O tome će, kao i o polemici u vezi s tim, Maraković ovako posvjedočiti: »Na kraju treba još da spomenem i jedan incident povodom Mahnićeve književne kritike. Odgojen *Hrvatskom Stražom*, radeći detaljno na polju katoličke književne kritike i jednog idejnog literarnog programa, postavljen kao urednik *Luči* na takvo mjesto, te sam iz autopsije najbolje mogao prosuđivati čega najviše treba najmlađoj katoličkoj generaciji koja nastaje, osjetio sam potrebu, da se Mahničev kritički rad dopuni stvaranjem pozitivnih estetskih smjernica za naš obnovljeni literarni i umjetnički život. Što sam dotadanju književnu kritiku *Hrvatske Straže* kod toga nazvao negativnom, zamjerio mi je osobito g. Manjarić u tadašnjoj *Vrhbosni*, kao da tim podcjenjujem njenu vrijednost i kao da je, u neku ruku, smatram inferiornijom. Ja sam svoju klasifikaciju i nazive triju glavnih vrsta kritike uzeo od priznatih kapaciteta Fr. Schlegla... i R. Kralika. (...) A što se tiče mene samoga, to držim, da sam svojom potpunom šutnjom u čitavoj toj polemici dovoljno pokazao, da i suviše poštujem velikog Mahniča, a da bih htio, da se u blizini njegova imena ne vode nedelikatne polemike.« *Isto*, 203–204.

programima, bio »isključiv«, opterećen, kako to uvijek biva, »obračunima« sa svim onim što je tomu programu suprotno ili neskladno. I premda mu nije bilo do svađe, sudar se nije mogao izbjeći. Osobito se žestoko na te među katoličkom inteligencijom nove postavke obrušio svećenik Matija Manjarić u sarajevskoj *Vrhbosni*, napadnuvši Marakovića u seriji oduljih članaka »Naši jeronimovci i salezijevci« kao nekakva »salezijevca«, koji je pao u idejnu zabludu i vjerničku mlakost. Maraković se nije izravno upleo u polemiku – prihvatio ju je Petar Grgec, uzevši Marakovića, ali i njegovu koncepciju kritike u zaštitu.³⁷ S modernističke ga je pak strane opleo u *Savremeniku* Oskar Duerr, ironično mu predbacujući nelogičnost, kontradikcije i tankoću argumentacije.³⁸

Ovdje nam valja načiniti mali eskurs i primijetiti jednu od značajki Marakovićeva karaktera, koja se odražavala u njegovu kritičkom i spisateljskom radu: nije volio polemike. Manjarićevi napadi naime bili su izvrsna prilika za mladog britkog kritičara da polemikom stekne glas, ako ne i slavu. No on već tada odabire teži, ali isplativiji put: uporno ići svojim putem, ne usporavajući se pobiranjem kamenja kojim se nabacuju na nj, čuvajući pritom viteški i tuđe i svoje dostojanstvo i držeći do razine svojih kritičkih pretenzija. A da ona nije bila niska, izreći će, kao i svoju nesklonost polemici, jednom zgodom, naime u povodu izlaska Prohaskine knjige *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, koju je jednostavno »sasjekao«. »Nemam nikako običaja«, piše tada, »da vodim polemike, a najmanje 'naše' polemike, nastojeći uvijek da ostanem na visini raspravljanja, koju traži veličina mojih kritičkih pretenzija. Ako sam ovaj put u tonu i izrazu sišao niže, no što sam htio i smio, neka mi se oprost. Učinio sam to nehotice, jer me u dnu duše peče sramota, što se naša kultura još nije emancipirala od ovakvih *neozbiljnih* radova.«³⁹

Knjiga *Nov život* dakle uzburkala je duhove, što je svakako bila prilika i samom Marakoviću da preispita svoja stajališta. No i nakon petnaest godina on ne umanjuje njezino programsko značenje i sadržaj, koji nema potrebu mijenjati ni za jotu: »(...) u borbama i sumnjama dugih godina iza toga, podišla me često misao, da je sve što sam unutra rekao, bilo kazano u zamahu

37 Usp. Petar Grgec, *nav. dj.*, 183–184. Grgec je zbog toga primio na sebe i one napade koji su išli na Marakovića, dok drugi pak jednostavno nisu mogli vjerovati da bi se Maraković priklonio Grkčevim stajalištima. Tako Dragutin Kniewald u članku »Istina, dobrota i ljepota« žestoko napada Grgeca jer »drži svinjarije – dakle i hereze i hule – umjetninama« i pita: »Slaže li se s time dr. Lj. Maraković, na čiju je obranu ustao P. Grgec? Zagonetna nam je šutnja dra. Lj. Marakovića. No ne vjerujemo, da se on iznevjerio temeljnim načelima kršćanske estetike, što ih je u *Luči*, *Novom Životu*, pa i u *Straži* tako vatreno zastupao«. *Luč* IX/1914., 4/5, 134.

38 Usp. »Nov život«, *Savremenik* VI/1911., 11, 684–685.

39 »Pregled književnosti«, *HP* VIII/1921., 1, 342. Maraković je svoj apolemični stav formirao vrlo mlad. Tako 1908. u »Književnim razmatranjima« piše: »Ali ja se klonim polemike, pa ni ovo ne pišem zbog polemike...«. *Luč* III/1908., 6, 327.

prve mladosti i da bi me, kao svi prvijenci, i to djelce sada moglo dovesti u nepriliku. No koliko god sam puta s najvećom skepsom posezao za svojim vlastitim stranicama da ih ponovno prelistam, (...) moram priznati da me je uporni i svestrani rad kroz čitavih ovih petnaest godina i nehotice doveo baš tomu istomu cilju. Osnovna je programska misao Novog života ostala nepokolebivo ista, ma da sam je neumorno konfrontirao sa svim pojavama svjetske katoličke literature, sa svim bitnim historijskim momentima, sa svim mišljenjima koja su kod nas u tomu padala i sa svim što me život kroz ovaj intenzivni niz godina naučio.«⁴⁰

2.4.5. *Ostale publikacije i djela*

Iako je Maraković uglavnom pratio suvremenu književnost, odlično je poznao i književnu povijest. Veće sinteze nije pisao, ali je davao zanimljive sažetke, uglavnom pojedinih književnopovijesnih razdoblja, bilo proteklih, bilo onih koji su još trajali. Tako već godine 1923. u ljubljanskom časopisu *Čas* objavljuje svoju studiju »Ekspresionizam u Hrvatskoj. Pokušaj pregleda«, da bi godine 1927. u *Hrvatskom Kolu* dao završnu kraću sintezu »Iza ekspresionizma. Pokušaj bilanse«, zaključivši da izvedba Krležina *Michelangela Buonarrotija* u Narodnom kazalištu u Zagrebu »znači u neku ruku zaključnu granicu ekspresionizma kod nas«.

Kao svojevrsnu nadopunu udžbenicima, »točke, s kojih treba polaziti, ako hoćemo, da se vlastitim radom pravilno uputimo u bit i značenje pojedinih naših književnih epoha« objavit će tijekom školske godine 1925–1926. u *Luči* seriju članaka zajedničkog naslova »Uvod u hrvatsku književnost XIX. vijeka«, a školske godine 1928–1929., »po želji mnogih čitalaca *Luči* (...), na sličan način kao i prije« niz članaka pod zajedničkim naslovom »Uvod u hrvatsku književnost XX. vijeka«. U *Hrvatskom Kolu* 1928. godine objavio je rad »Seljačka književnost. Pokušaj ocjene njezinih uspjeha i problema«. Godine 1943. izaći će mu u istomu časopisu članak »Stotinu godina hrvatske književnosti i 'Matica hrvatska'«, te u časopisu *Croatia sacra* članak »Hrvatska književnost kroz vjekove«, u kojemu daje pregled hrvatske književnosti od glagoljaša do suvremenosti, a u *Hrvatskom godišnjaku za 1944.* objavit će pregledni članak »Suvremeni hrvatski roman«.

Godine 1929. izlazi mu prva knjiga – kritičke studije i minijature *Novi pripovjedači*, u izdanju HKD Sv. Jeronima, za koju je godine 1932. dobio

40 »Naša književnost«, *Luč* XX/1924–1925., 9–10, 253. Zanimljivu ocjenu *Novog života*, kao i evoluciju Marakovićevih stajališta donosi Petar Grgec u članku »Dvadeseta godišnjica Marakovićeve 'Nova života'«, gdje među ostalim piše kako je i Maraković morao »u svojem kritičkom radu da zađe na područja, o kojima nije možda vodio toliko računa prije dvadeset godina. Nije se bavio samo onim djelima, koja bi najbolje odgovarala njegovim simpatijama. Htio je da imade pred sobom uvijek pregled cijele naše i evropske književnosti (...) Osim toga, i on je platio svoj danak žurnalističkom radu«. *Selo i grad* III/1931., 161.

nagradu JAZU. Knjiga je na neki način sažetak desetgodišnjeg njegova rada kao urednika *Hrvatske Prosvjete*, sastavljena kao prinos »određenju historijske atmosfere sadašnjosti«, kako bi se moglo načiniti »pravilnu sliku duha i vremena, u kojemu su nastala ona velika i najveća djela, koja će ona zadržati.«⁴¹ Knjiga je podijeljena u tri sklopa: novela i pripovijetka; roman; priča i život, s ukupno 36 članka o djelima suvremenih hrvatskih, srpskih i slovenskih pisaca. Iste godine tiska i studiju *Pučka pozornica, bit i uspjesi nestručne pozornice*, u kojoj je uglavnom skupio objavljene članke o toj temi. Knjigu je tiskao također u Zagrebu kod istog izdavača. Književnopovijesnu i kritičku studiju *Petar Preradović* izdalo mu je posmrtno HKD Sv. Ćirila i Metoda (Sv. Jeronima) godine 1969. u Zagrebu, o, kako smo već naveli, desetog obljetnici smrti. Ni sam Maraković ni priređivač (Stanko Tenšek) ne navode godinu dovršetka rukopisa. Rukopis međutim svakako nije dovršen prije 1956., budući da Maraković spominje literaturu izašlu te godine. Sudbina pak studije o Mažuraniću, koju je na Marakovićevu sprovodu spomenuo Petar Grgec, odnosno o Demeteru, koju spominje o. Badalić, nejasna je, no sigurno je to, da do sada nije objavljena.⁴²

Istaknuo se i kao urednik, priređivač i suator knjiga. Hrvatski katolički almanah *Naše kolo* uredio je godine 1912. (br. 1) i 1914. (br. 2) u Beču u izdanju Hrvatskog katoličkog akademskog društva »Hrvatska«,⁴³ u kojima do-

41 *Uvod*, 5.

42 Dr. Rastislav Drlijić, »†Dr. Ljubomir Maraković«, *Dobri pastir* IX/1959., 347. U svom pismu pokojni o. Badalić spominje također rad o Mažuraniću, ali i o Demetru: »Mislim da je napisao i o Mažuranićima. Zastao je kod Demetra, trebali su mu neki podatci. No nije dospio. Ne znam kome je sve ostavio.«

43 O okolnostima nastanka almanaha piše Petar Grgec: »Kada je u školskoj godini 1911–1912. *Luč* pretvorena u novine, zaključio je Hrvatski katolički đački sekretarijat da se šteta, koja je odatle nužno slijedila za književnost, ukloni na taj način što bi se uz *Luč* izdala i dva priloga u formi almanaha. Za urednike tih priloga bili su određeni Antun Donković, Milko Kelović i Petar Grgec, a kad je Donković otišao na župu, a Kelović se spremio da pođe za suplenta na Cetinje, ostao je sav urednički rad Petru Grgecu, koji je u *Luči* pozvao književnike na suradnju, a uz to je razaslao i jedno dvadeset pisama u provinciju. Odziv je bio prilično dobar. Almanahu je bio osiguran i financijski uspjeh, jer je Đuro Arnold jamčio da će predobiti koadjutora dr. Antu Bauera za taj pothvat. Međutim je Petar Grgec primio vrlo energično pismo od Stjepana Šimunovića, koji je iz Beča pisao privatno da *Luč* ima napustiti almanah, jer da oko toga radi bečka *Hrvatska* par mjeseci. Budući da su članovi *Hrvatske* zašli odmah u početku u oštre optužbe, odaslao je Petar Grgec, koji se bojao polemike u javnosti, sve primljene rukopise *Hrvatskoj* u Beč. *Hrvatska* je predala na zadovoljstvo najvećega dijela mladih književnika uredništvo svomemu senioru dru Ljubomiru Marakoviću, profesoru u Banjoj Luci« (*nav. dj.*, 178–179.). Sam Maraković u »Mjesto predgovora« prvom broju almanaha 1912. anticipira Grkčevu priču te kaže kako je almanah nastao »sjedinenjem ovih triju težnjak«, naime *Luči*, »Hrvatske« i njega samoga, jer, kako navodi, »bijaše moja davna želja, pokrenuti i izdati almanah, koji bi skupio oko sebe one, koji na doličan i poseban način nastoje dati umjetnički izražaj težnjama mladoga katoličkog pokreta u hrvatskom narodu, izdati almanah, koji bi značio zbijenu, sređenu i prebranu cjelinu – u koliko se to u zametku može – koji bi bio literarnim miljokazom dokle, zašto, kako i kamo dodosmo i idemo« (*nav. dj.*, 5–7).

nosi kratku prozu i pjesme hrvatskih pisaca katoličke inspiracije. Godine 1919. priredio je i u Sarajevu izdao *Zrno*, »Književni kalendar za godinu 1919.«, koji je u neku ruku bio odgovor na stalne zahtjeve za nastavkom izdanja *Našeg kola*. Riječ je o prijevodima proznih i pjesničkih radova stranih pisaca te pjesmama nekolicine hrvatskih. Čini se da je pripremio i drugu knjigu književnog kalendara *Zrno*, za godinu 1920., ali ona nije izašla »poradi tehničkih zapreka«⁴⁴ – možda zbog selidbe u Zagreb. Već godine 1922. piše i predgovor knjizi *Svjedoci katoličke obnove* Th. Mainagea, u kojem daje povijest, razloge i važnost modernih obraćenja nekolicine francuskih pisaca i intelektualaca. Glavni literarni organ njemačkih katolika *Der Gral* donio je u 12. broju godine 1926. njegov prikaz hrvatske katoličke književnosti »*Die katholische Literaturbewegung in Kroatien*«, čemu je pridodano nekoliko Poljakovih i Sudetinih pjesama u prijevodu Zlatka Gorjana.⁴⁵ Studiju o Claudelu objavio je u knjizi *Bahr, Claudel, Kossak–Sczucka, Papini*, koju je napisao zajedno s Ivom Horvatom, Marijanom Kralj i Matom Ujevićem, a izašle su također u izdanju HKD Sv. Jeronima godine 1931. u Zagrebu. Uredio je knjigu *Moderni hrvatski pripovjedači*, te za nju napisao predgovor, napomene i bibliografske bilješke, a izdavač je bila Minerva, Zagreb 1934. U tim plodnim godinama na isti je način uredio i zbornik *Hrvatska književna kritika*, također tiskan u izdanju Minerve 1935. godine u Zagrebu.⁴⁶ Iste godine u Zagrebu kod istog izdavača izlazi i knjiga *August Šenoa. Članci i kritike*, za koju je izbor Šenoinih članaka, i pogovor »Šenoin kritički rad« napisao Maraković. Te godine napisao je za *Obzorovu spomen–knjigu* stilsko–razvojni pregled »Hrvatska književnost 1860–1935«, koji je izašao i kao posebni otisak. Također godine 1935. piše da je »imao čast surađivati« u »kapitalnom djelu« *Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart* (Katolički udjel u sadašnjoj svjetskoj književnosti), koju je izdao Herder pod uredništvom Otta Forst Battaglie,⁴⁷ a za koju je napisao studiju »*Das katholische Schrifttum der Kroaten*«. Sljedeće pak godine, 1936., napisao je predgovor Nehajevljevoj *Knjizi eseja*.

Bio je član PEN–kluba, a u *Hrvatskoj enciklopediji* bio je stručni suradnik za film, usporednu književnost i teoriju književnosti.⁴⁸ Godine 1941. napisao je udžbenik za više razrede srednjih škola *Žetva* u izdanju Nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare (drugo izdanje tiskano je 1943. – recenzenti A. Bonifačić i A. Barac). Napokon, autor je književnopovijesnog rada »Od

44 Usp. »Vijesti«, *HP* VII/1920., 25.

45 Marakovićev je izbor kritika i kritičara izazvao i nekoliko negativnih kritika, primjerice Hergešićevu u *Obzoru* (LXXVI/1935., 94, 1–2), a posebice je oštra Halerova u *Hrvatskoj Reviji* (»O kritici«, 8/1935., 7, 370–372).

46 Usp. »Mi u inozemstvu«, *HP* XIII/1926., 9, 199.

47 »*Ad quid paerditio haec...*«, *KL* LXXXVI/1935., 25, 310. Potanje o svom sudjelovanju u spomenutu zborniku piše u članku »Za poredbenu katoličku književnost«, *HP* XXI/1934., 8, 267–276.

48 Ivo Sečkar, *nav. čl.*, str. 286.

preporoda do danas«, drugog dijela kompendija »Hrvatska književnost«, izašlog u zborniku *Naša domovina*, knjiga I, sv. II., Hrvatska kultura – politička povijest Hrvata, koji je uredio prof. Filip Lukas, a zbornik je tiskan u Zagrebu 1943. u izdanju Glavnog ustaškog stana.

Među neobjavljenim su radovima, čini se, *Katolički profili*, naslov pod kojim je u *Hrvatskoj Prosvjeti* objavio nekoliko članaka, ali ih nije dospio izdati kao knjigu.⁴⁹ Oko godine 1927. sastavio je monografiju o hrvatskoj istarskoj književnosti – dio o pripovjedačima, najopsežniji – koji je, čini se, izgubljen.⁵⁰ Matica hrvatska povjerila mu je godine 1934 da izradi »Povijest novije hrvatske književnosti«, ali taj projekt nikad nije završio.⁵¹

Kao znalac nekoliko jezika, djela je stranih pisaca redovito čitao u originalu, pa nisu rijetke njegove bilješke o kakvoći tuđih prijevoda stranih pisaca. Dapače, i sam je podosta prevodio, ponajprije djela Barclayeve (Kroz vrtna vratašca), Remizova (Na modrom polju), Marothy–Šoltesove (Moja djeca), Paula Alveredesa (Noć sviju dragih), Undsetove i dr., a u *Hrvatskoj Prosvjeti* objavljeni su brojni njegovi prijevodi kraćih tekstova. Potkraj života dobivao je na prevođenje i skripta – tako je malo poboljšao svoje novčano stanje jer mu je nakon presude i robije u Staroj Gradiški bilo oduzeto pravo na mirovinu, da bi je poslije, iako malu, ipak dobio.

Ozbiljnost i stručnost, odlike koje su ga resile u svemu što je radio, zastupao je i provodio i u svojem prijevodnom radu. Tako se jednom prilikom žalili na površnost prijevoda, gotovo se ispričavajući što uredništvo *Hrvatske Prosvjete* ne dopijeva obraditi i dati svojim čitateljima »bar neke smjernice u procjenjivanju pojedinih prevedenih djela. Ali broj njihov je tolikom neočekivanom brzinom i tako golemim opsegom porastao, da bi trebalo nekoliko naročitih sila, koje bi se samo tim bavile, a toga mi zasada nemamo. Prevodna hiperprodukcija je očito jedna vrlo nezdrava pojava; jer je svima jasno, da se kod tolike najezde rada prevodi i loše i površno; da se ne prevodi originalno, nego iz ko zna kakvog prevoda...«.⁵²

Bio je član isusovačke »Academia Maior«. Godinama je bio član Odbora Matice hrvatske, u kojemu je ocjenjivao knjige prispjele za objavu, a bio je i član Matičine porote za dodjelu »Demetrove nagrade«. Nekoliko puta dobio je Matičinu nagradu za najbolju studiju u *Hrvatskom Kolu*. Kao filmski kri-

49 Usp. P. Grgec, »Najsnažnija djela novije hrvatske katoličke književnosti«, *Kalendar Sv. Ante za 1936.* XI/1936., 86. Isto i August Pavel (prev. A. K.), »Novija hrvatska katolička književnost«, *HP XXIV/1937*, 1/2, 95.

50 Usp. »*Post scriptum* o Americi«, nav. mj., 191.

51 Usp. RyS, »Trebamo čvrstu organizaciju«, *HS VI/1934.*, 113, 4–5. Pisac zaključuje i ovo: »I tako jedan za naše prilike rijedak talenat, veliko znanje i spremu troši u školskoj dvorani umjesto da nam dade objektivno pisane knjige o našoj književnosti« (5). Čini se da od te ideje, naime da napiše Povijest novije hrvatske književnosti, nije odustao, prema onome što navodi o. Badalić: »Pripovijedao mi je kako bi rado izdao povijest hrv. novije književnosti, ocijenjenu osobito s estetske strane. Ja sam ga vrlo bodrio.«

52 »Naši prevodi«, *HP VIII/1921.*, I, 9–10, 306.

tik često je bio pozivan na posebne projekcije za »izabrane stručnjake« u kinu »Luxor«. Stotine kazališnih kritika koje je napisao u različitim novinama i časopisima posebna su tema za iscrpan studij.

Brojna su dakle područja na kojima je Maraković bio aktivan i iscrpno zauzet. Najplodnije godine njegova rada svakako su one koje se poklapaju s uređivanjem i vođenjem *Hrvatske Prosvjete*, približno dakle između 1920. i 1940. godine. Ratne godine umanjile su donekle njegov književnokritički rad, dok kazališnu kritiku nastavlja pisati gotovo istim intenzitetom. Očito ga u njegovu stvaralaštvu nije bitno omelo ni to što je kuća u kojoj je stano-
vao, kod Richterovih u Gajevoj, bila tada vrlo »prometna«⁵³ pa nije imao potreban mir za rad. U tome ga nije omelo ni ugasnuće *Hrvatske Prosvjete*, što je svakako doživio kao udarac, ali nakon kojega se brzo oporavio i nastavlja pisati, u tom razdoblju dakle usmjeren na kazališnu kritiku i na projekt *Žetva*. Materijalne neprilike, uobičajene u ratno vrijeme, zbog kojih većina ljudi padne u depresivna raspoloženja pa manje radi, nisu ga, čini se, ni tada bitno pogađale, kako se dade prosuditi iz njegovih riječi godine 1942. u članku »Pismo radniku–piscu«: »(...) sebe (...) ne mogu nazvati 'gladnim'«. ⁵⁴

Koliko je mogao, nastavio je pisati i nakon prijeloma odnosno sloma NDH, o čemu svjedoči već spominjana studija o Preradoviću i, neobjavljene, o Mažuraniću i Demeteru, kao i obilna korespondencija, koju je vodio do kraja života, a koju bi valjalo posebno istražiti kada bude dostupna.

Kada je umro 22. veljače 1959.,⁵⁵ ostala je iza Ljubomira Marakovića, golema, dosad malo istražena baština. Došlo je vrijeme, a već sljedeća godina – 40. obljetnica njegove smrti – prigoda je da se ona učini pristupačnom te da se solidnije nego dosad istraži, uredi i vrednuje.

53 Dr. Branimir Richter, nav. razgovor.

54 *Luč* XXXVII/1942–1943., 8, 193.

55 Sečkar navodi da je Maraković umro 22. veljače 1959. u bolnici Sestara milosrdnica u Zagrebu (tada bolnica »Dr. Mladen Stojanović«) nakon operacije čira na dvanaestercu. Dr. Richter pak kaže da je Maraković umro u bolnici »Merkur« (tada »Dr. Ozren Novosel«). Uz to mišljenje stoji i gosp. Radovan Grgec, s kojim sam o tome razgovarao u listopadu 1996. U razgovoru 23. siječnja 1997. Sečkar se priklonio mišljenju dr. Richtera i Grgeca. Ivo Bogdan u spomenutu članku navodi kao nadnevak smrti 21. veljače te napominje da je Maraković pokopan pet dana poslije, a da je svečana komemoracija održana već drugoga dana poslije njegove smrti na interdijecezanskoj gimnaziji (*nav. čl.*, 137). Maraković je bio nekoliko puta ozbiljnije bolestan. Fra Bonifacije Perović u svojoj knjizi spominje Marakovićevu »podužu bolest«, ali ne datira (usp. *nav. dj.*, 189). U travnju godine 1939. prebolio je i u bolnici »Merkur« odležao tešku upalu pluća (usp. *HS XI/1939.*, 89, 8; 90, 8; 91, 8; 92, 8; 95, 8). Sečkar u spomenutom razgovoru navodi da mu je 1945. operirano slijepo crijevo.

ACCOMPLISHED IDEALS (III)

The 110th Anniversary of the Birth of Dr. Lj. Maraković

Vladimir LONČAREVIĆ

Summary

Dr. Ljudevit Maraković seriously began his editorial and writing career in Luči and rounded it off as the editor and literary critic for two decades of the Catholic literary journal called Hrvatska Prosvjeta (Croatian Enlightenment). Maraković was undoubtedly second to none as a literary critic in the period between the two world wars. He left behind a great amount of quality work in the spheres of teaching, lecturing, translating, essay writing, editing and as a critic of theatre and the visual arts, not to mention other areas in which he was involved as an intellectual and Catholic lay person. His poems, which he formed on the idea of the unity of truth, goodness and beauty, gave him versatility in his approach towards the arts, especially literature, be open in the aesthetic sense, but at the same time to promote enduring Catholic moral values.

